

Загородня Л. З.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов та професійної комунікації
Тернопільського національного економічного університету

АПРОКСИМАЦІЯ АБСТРАКТНИХ РЕФЕРЕНТІВ У ПЕРЕКЛАДІ

Анотація. Стаття присвячена перекладацькому прийому апроксимації лексичних одиниць на позначення абстрактних понять за допомогою займенника «якийсь» (укр.) / «какой-то» (рос.) як вияву мовної особистості перекладача в текстах англо-українських та англо-російських перекладів художніх прозових творів.

Ключові слова: апроксимація, апроксиматор, мовна особистість перекладача, емпатія.

Постановка проблеми. Наукові дослідження останніх десятиліть у перекладознавчій галузі свідчать про широке розповсюдження антропоцентричного підходу до процесу передавання мовних явищ і категорій. Відхід від лінгвоцентричної наукової парадигми й звернення першочергової уваги на активну роль людини як суб'єкта пізнавальної та мовленнєвої діяльності зумовили появу нової галузі перекладознавства – когнітивної транслятології. У контексті сучасної когнітивної парадигми розробляється нова модель перекладу, у межах якої переклад інтерпретується як один із видів когнітивної діяльності людини. У зв'язку з цим у науковій літературі простежується зацікавленість до проблеми мовної особистості перекладача, оскільки саме мозок тлумача є «механізмом» породження й перекодування, і структури його свідомості відіграють визначальну роль у процесі перекладу [1, с. 72].

Своєрідним відображенням мовної особистості перекладача є апроксимація (приблизне представлення) референта в цільовому тексті з метою створення різних стилістичних ефектів. Предметом нашої розвідки стали випадки приблизного представлення абстрактних понять і їхніх ознак за допомогою апроксиматора «якийсь» (укр.) / «какой-то» (рос.) у текстах англо-українських та англо-російських перекладів художніх прозових творів.

Явище апроксимації не раз ставало об'єктом досліджень як українських, так і російських мовознавців (Р. Арчакова [2], Н. Арутюнова [3], А. Беглярова [4], С. Сахно [5], І. Дудко [6] та інші), проте передумови приблизного представлення референтів і їхніх ознак за допомогою неозначеного займенника в англо-українських та англо-російських перекладах не досліджувалися. У науково-практичних перекладацьких працях (Є. Бреус [7], І. Корунець [8] та інші) згадані додання розглядаються з позиції передавання категорії означеності/неозначеності, зокрема як засіб відтворення функціонального значення англійського неозначеного артикля. Отже, відсутність спеціального дослідження зі згаданої проблеми зумовили актуальність теми пропонованого дослідження.

Мета статті – вивчення й аналіз перекладацького прийому апроксимації за допомогою неозначеного детермінатива «якийсь» (укр.) / «какой-то» (рос.) як вияву мовної особистості перекладача в текстах англо-українських та англо-російських перекладів художніх прозових творів.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: 1) визначити мету введення апроксиматора «якийсь»

(укр.) / «какой-то» (рос.) у текст перекладу; 2) здійснити типологію контекстів приблизного представлення абстрактних понять.

Виклад основного матеріалу дослідження. Приблизна номінація в українській і російській мовах здійснюється за допомогою низки апроксиматорів – мовленнєвих засобів, що закріплюють у тексті приблизне позначення предметних денотатів, денотативних станів і ситуацій [2, с. 9]. Ад'єктивний неозначений займенник «якийсь» (укр.) / «какой-то» (рос.) поряд із вираженням категорії неозначеності є чудовим засобом апроксимації абстрактних понять і їхніх ознак, що створює передумови для його широкого використання в цільовому тексті з метою передавання емоційного стану персонажа та впливу на почуття читача.

Насамперед варто розмежувати явища приблизності й неозначеності. Детермінатив «якийсь» (укр.) / «какой-то» (рос.) як засіб вираження категорії неозначеності вказує на невизначеність представника певного класу референтів (наприклад: *Прийшов якийсь хлопчик*), а як апроксиматор – на неозначеність самого класу. Тому поява апроксимативного значення в неозначеного займенника простежується у випадках його поєднання з іменником на позначення абстрактних понять, оскільки родовидові відношення в класі абстрактних субстантивів більш умовні, ніж ці самі відношення в конкретних іменників, що відображають таксономію світу [5, с. 30]. Наприклад, у реченні *Його охопив якийсь страх* абстрактний іменник *страх*, оформляючись детермінативом *якийсь*, набуває водночас значень неозначеності й приблизності. Ця номінація може позначати незрозуміле для мовця відчуття, яке він розтлумачив як почуття страху (апроксимативне представлення референта); або вибір одного з-поміж можливих варіантів вияву страху (неозначеність референта) [5, с. 30].

На нечіткість вибору абстрактного референта з можливих варіантів можуть вказувати емоційно-оцінні прикметники, що позначають неконкретизоване відхилення від норми, наприклад, *дивний, таємничий, загадковий, химерний, особливий, незрозумілий, нечіткий, незвичний* тощо [3, с. 186], які використовуються під час перекладу таких англійських лексичних одиниць, як *vague, especial, strange, peculiar, curious* тощо. Неозначений займенник у такому словосполученні є не тільки показником вираження неозначеності референта, а й показником невизначеності його ознаки. Підтвердженням цього є можливість синтаксичної перебудови словосполучення, під час якої займенник «якийсь» може «відриватися» від іменника й оформляти прикметник [3, с. 183], наприклад: *якийсь дивний страх* → *страх якийсь дивний*. Виступаючи показником невизначеності ознаки абстрактного референта, апроксиматор у такий спосіб підсилює оцінку цієї ознаки [3, с. 187].

Апроксимативне представлення абстрактного референта вносить у цільовий текст відсутню в оригіналі вказівку на вияв

емпатії з позиції суб'єкта дейксису, тобто повідомлення про вираження мовцем або спостерігачем свого ставлення до певного явища чи його ознаки. Такі трансформації не варто розглядати як надмірні «вільності» перекладача щодо тексту оригіналу: вони скоріше вказують на готовність медіатора до активної ролі та співтворчості в процесі перекладу; а також на прагнення тлумача реалізувати в перекладеному тексті потенції цільової мови [9, с. 10], бо ігнорування таких потенцій робить цільовий текст «неприродним». Отже, у низці випадків згаданий перекладацький прийом є доцільним і зумовленим загальним змістом повідомлення. Оскільки введення апроксиматора зумовлене не мовними відмінностями, а є індивідуальним рішенням тлумача, то такі стилістичні доданки вважаються виявом перекладацької індивідуальності.

Використання прийому приблизного представлення референта в перекладі простежується в контекстах, пов'язаних із модальною емоційною оцінкою [5, с. 35], зазвичай негативною. Окрім указівки на вияв емпатії з позиції суб'єкта дейксису, апроксиматор у таких випадках підсилює негативну оцінку, виражену емоційно-оцінними прикметниками.

Так, наприклад, у поданих нижче цільових текстах за допомогою займенника «якийсь» (укр.) / «какой-то» (рос.) перекладачі підсилюють негативну оцінку, дану суб'єктом первинного дейксису (тобто мовцем) щодо способу гри іншого персонажа. Застосування згаданого прийому, на нашу думку, є обгрунтованим, оскільки текстовий блок містить аргументацію цієї оцінки – так звану фінальну аргументацію, тобто обгрунтування подає після вираження оцінки [10, с. 12].

Текст оригіналу: *"I had been playing for several minutes before I saw that Marcel was sitting at the same table... Marcel was following a mad system. It was as though he were bored with the game and the quicker he lost the quicker he could leave the table"* [11, с. 187].

Переклад рос. мовою: *«Я играл уже несколько минут, когда заметил, что за одним со мной столом сидит Марсель... Марсель играл по какой-то нелепой системе, словно ему прискучила рулетка и он только думал, как бы ему поскорее все спустить и уйти»* [12, с. 151]. Переклад укр. мовою: *«Марсель грав за якоюсь божевільною системою»* [13, с. 137].

Ще одним сприятливим контекстом для введення апроксиматора в цільовий текст є повідомлення про внутрішній світ людини. Приблизне представлення іменників на позначення почуттів, чуттів, емоцій створює в перекладі враження складності визначення суб'єктом дейксису емоційного стану іншого індивіда й підкреслює інтенсивність вияву його почуттів [4, с. 17].

Для прикладу розглянемо наведений нижче англійський текст і його переклад українською та російською мовами: *"He did not stand erect, but with trunk inclined forward from the hips, on legs that bent at the knees. About his body there was a peculiar springiness, or resiliency, almost catlike, and a quick alertness as of one who lived in perpetual fear of things seen and unseen"* [14, с. 46].

Переклад укр. мовою: *«Він стояв не рівно: тудуб нахилився вперед, а ноги зігнуто в колінах. Рухи його пружні й гнучкі трохи чи не по-котячому, і весь він якийсь насторожений, мовби на нього по всяк пору чигають видимі й невидимі небезпеки»* [15, с. 268].

Переклад рос. мовою: *«Человек стоял не прямо, а наклонил туловище вперед и согнул ноги в коленях. И в теле его чувство-*

валась какая-то удивительная упругость, почти кошачья гибкость и напряженность, как у тех, кто живет в постоянном страхе перед видимыми и невидимыми опасностями» [16, с. 411].

Насамперед у цільових текстах вибрано різні лексичні одиниці для апроксимативного представлення: в українському перекладі – це іменник "alertness" (настороженість), а в російському – "springiness" (пружність). Переклад англійського словосполучення "a quick alertness" за допомогою прикметника «насторожений» в українському тексті свідчить про бажання перекладача інтенсифікувати передусім невизначеність ознаки абстрактного референта, а не самого референта. Уводячи детермінативи «якийсь» (укр.) / «какой-то» (рос.), перекладачі з позиції суб'єкта дейксису дають оцінку стану емоційного неспокою й настороженості, у якому перебуває людина, і розцінюють його як такий, що є надмірним, перебільшеним і незвичним.

Висновки. Застосування прийому апроксимації в текстах англо-українських та англо-російських перекладів зумовлено бажанням перекладача підсилити оцінку ознаки абстрактного референта й інтенсифікувати вияв емоційного стану персонажа. Поряд із інтенсифікацією апроксиматор уносить у цільовий текст указівку на вияв емпатії з позиції суб'єкта дейксису.

Ще одним контекстом, у якому можливе вживання апроксиматора з метою реалізації в цільовому тексті експресивно-оцінних смислових нюансів, є висловлювання гіпотетичної модальності. Аналіз перекладацького прийому апроксимації в цих контекстах становить перспективу нашого подальшого дослідження.

Література:

1. Янссен-Фесенко Т.А. Перевод как вербальная реальность сознания / Т.А. Янссен-Фесенко // Гермес : науч.-худож. сб. ст. – Саранск, 2009. – С. 71–75.
2. Арчакова Р.А. Местоименно-субстантивные сочетания как средства обозначения аппроксимации в русском языке (на материале художественной литературы) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Р.А. Арчакова. – Майкоп, 2009. – 25 с.
3. Арутюнова Н.Д. Неопределенность признака в русском дискурсе / Н.Д. Арутюнова // Логический анализ языка. Истина и истинность в культуре и языке. – М. : Наука, 1995. – С. 182–188.
4. Беглярова А.Л. Семантические и коммуникативно-прагматические характеристики неопределенных местоимений (на материале русского и французского языков) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / А.Л. Беглярова. – Майкоп, 2010. – 22 с.
5. Сахно С.Л. Приблизительное именование в естественном языке / С.Л. Сахно // Вопросы языкознания. – 1983. – № 6. – С. 29–36.
6. Дудко І.В. Семантика і функціонування неозначених займенників у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І.В. Дудко. – К., 2002. – 24 с.
7. Бреус Е.В. Теория и практика перевода с английского языка на русский. Часть 1 : [учебное пособие] / Е.В. Бреус. – М. : Изд-во УРАО, 2001. – 104 с.
8. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / І.В. Корунець. – Вінниця : Нова Книга, 2003. – 448 с.
9. Шевченко О.Н. Языковая личность переводчика (на материале дискурса Б.В. Заходера) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / О.Н. Шевченко. – Волгоград, 2005. – 23 с.
10. Михальченко М.М. Внутрішньотекстова градація оцінки: комунікативно-прагматичні функції : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / М.М. Михальченко. – Донецьк, 2010. – 21 с.

11. Грін Г. Комедіанти : роман / Г. Грін. – М. : Менеджер, 2003. – 336 с.
12. Грін Г. Комедіанти / Г. Грін ; пер. с англ. Е. Гольшева, Б. Изакова. – М. : Правда, 1986. – 310 с.
13. Грін Г. Комедіанти / Г. Грін ; пер. з англ. П. Шарандака. – К. : Радянський письменник, 1969. – 270 с.
14. London J. The Call of the Wild : роман / J. London. – N. Y. : Pocket Books, Inc., 1959. – 102 p.
15. Лондон Дж. Твори : у 12 т. / Дж. Лондон ; пер. з англ. – К. : Дніпро, 1969. – Т. 2. – 1969. – 466 с.
16. Лондон Дж. Избранное / Дж. Лондон ; пер. с англ. – К. : Вища школа, 1986. – 544 с.

Загородня Л. З. Аппроксимация абстрактных референтов в переводе

Аннотация. Стаття посвящена переводческому приему аппроксимации лексических единиц для обозначения

абстрактных понятий с помощью местоимения «якийсь» (укр.) / «какой-то» (рус.) как проявления языковой личности переводчика в текстах англо-украинских и англо-русских переводов художественных прозаических произведений.

Ключевые слова: аппроксимация, аппроксиматор, языковая личность переводчика, эмпатия.

Zahorodnya L. Approximate representation of abstract referents in target texts

Summary. The article is dedicated to the translation method of approximation of lexical units denoting abstract notions with the help of the Ukrainian pronoun «якийсь» and the Russian one «какой-то» as a means of translator's individuality manifestation while rendering English prose works into Ukrainian and Russian.

Key words: approximation, means of approximation, translator's individuality, empathy.